

УДК 372.834

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ КЛАСІВ ПРАВОВОГО ПРОФІЛЮ:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

В.В. Майорський

Стаття присвячена методичному аспекту організації самостійної роботи учнів класів правового профілю на уроках правознавства. Наводиться порівняння традиційного й самостійного навчання учнів. Положення статті ілюструються прикладами з навчання учнів конституційного права в межах профільного предмета «Правознавство».

Ключові слова: індивідуалізація навчання, самостійна робота, правознавство.

**ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ КЛАССОВ ПРАВОВОГО
ПРОФИЛЯ: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В.В. Майорский

Статья посвящена методическому аспекту организации самостоятельной работы учащихся классов правового профиля на уроках правоведения. Сравнивается традиционное и самостоятельное обучение учащихся. Положения статьи иллюстрируются примерами обучения учащихся конституционному праву в профильном предмете «Правоведение».

Ключевые слова: индивидуализация обучения, самостоятельная работа, правоведение.

THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK FOR THE PUPILS OF THE LAW-ORIENTED CLASSES: METHODOLOGICAL ASPECT

V. V. Mayorsky

The article covers the methodological aspect of organization of independent work for the pupils of the law-oriented classes. The comparison of the traditional and the independent pupils' studying is provided. Article statements are illustrated by the examples of student learning constitutional law in the relevant subject of "Law".

Keywords: individualization of teaching, independent work, Law.

Цивілізаційні виклики сьогодення змінюють систему шкільної освіти, наближаючи її до потреб конкретної особистості, яка прагне реалізуватися як життєздатна, компетентна й конкурентоспроможна в сучасному інформаційному, мінливому суспільстві. Відтак завдання шкільного правознавства не зводяться до накопичення учнями суми знань – школярі мають опановувати вміння застосовувати ці знання для власного існування й діяльності в соціумі.

Осереддям шкільного правознавства є вивчення права як особливого соціального інституту й феномену культури, системи загальнообов'язкових правил поведінки та регулятора суспільних відносин; принципів і галузей права, особливостей регулювання різного виду суспільних відносин та правового становища особи в цих відносинах; держави як універсальної політичної організації суспільства, форм її діяльності правового змісту [7, с. 51–52].

Профільне навчання спрямоване на формування ключових і предметних компетентностей старшокласників, набуття ними навичок самостійної науково-практичної й дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти. А. Старева зазначає, що «головним призначенням профільності є *індивідуалізація* навчання, яка націлює на облік індивідуальних особливостей учнів, створення оптимальних умов для реалізації потенційних можливостей кожного учня» [8, с. 139]. Вона зауважує, що в старшій школі обсяги засвоєваних знань значні – це вимагає від учнів посиленої навчальної роботи [8, с. 129].

С. Гончаренко вказує на те, що необхідність індивідуалізації навчання обумовлюється різним рівнем підготовки й розвитку здібностей школярів. Він зазначає, що це сприяє розвитку пізнавальних здібностей учнів, враховує їхні нахили й інтереси, різне ставлення до окремих навчальних предметів. Відтак метою індивідуалізації навчання є забезпечення максимальної продуктивної роботи учнів на всіх етапах навчання [1, с. 191].

Досліджуючи вказану проблему, О. Губачов наголошує, що індивідуалізація навчання є системою взаємодії учасників навчально-виховного процесу, що забезпечує особистісний вибір учнями змісту, форм і методів навчання при найповнішому врахуванні особливостей кожного учня – його навчальних інтересів, нахилів, здібностей, психологічних властивостей [2, с. 8-9]. Дослідник зазначає, що індивідуалізація навчання формує знання учнів про зміст профільної та професійної діяльності, урізноманітнює форми організації навчання (урок-діалог, урок-екскурсія, урок-гра, урок-проект, урок-конференція і т.п.) [2, с. 15].

Зазначимо, що організація навчального процесу є індивідуалізацією навчання, коли планування й здійснення навчання чиниться відповідно до індивідуальних особливостей учнів та проявляється в індивідуальному підході до учнів у межах учнівського колективу [3, с. 332].

Профільне навчання є видом диференційованого навчання, де учні об'єднуються за рівнем здібностей та інтересів. Воно має здійснювати з урахуванням відчуттів, сприйняття, мислення, пам'яті, уяви, особливостей інтересів, нахилів, здібностей учнів.

Згідно навчальної програми, метою предмета «Правознавство» (профільний рівень) є формування в учнів 10-11 класів розуміння права як відкритої системи, що базується на невід'ємності суспільства від держави, законів від повсякденного життя. Вказана мета досягається через реалізацію низки завдань, серед яких такі: засвоєння учнями знань про державу і право в певній системі; усвідомлення тісного зв'язку між правовими знаннями і суспільними відносинами, розуміння системи загальнолюдських принципів і цінностей, відображених у Конституції та законах України, правової системи в цілому; формування в учнів цінностей права, свободи, рівності, справедливості поваги до людської гідності, прав людини; розвиток в учнів правової культури, терпимості й толерантності щодо інших людей [6, с. 50-51].

Як бачимо, вказані завдання є, з одного боку, актуальними, а з іншого – доволі загальними, перевірити досягнення яких досить проблематично. Відтак особливої ваги набуває самостійна робота учнів на уроках правознавства в профільних класах.

Індивідуалізація навчання реалізується через індивідуальну (самостійну) роботу учнів у навчанні правознавства. Під самостійною роботою розуміється діяльність учня, що здійснюється ним його власними силами [4, с. 803]. Усталеним є підхід, за якого самостійною називається діяльність учня,

здійснювана ним без сторонньої прямої допомоги, що спирається на його знання, мислення, вміння, життєвий досвід, переконання.

У науковій літературі самостійна робота розглядається по-перше, як засіб організації та виконання учнями визначеної пізнавальної діяльності; по-друге, як вид навчальних занять, специфічною особливістю якого є відсутність вчителя в момент навчальної діяльності учня. У результаті самостійної роботи має бути сформована самостійність як риса особистості учня та засвоєна ним певна сукупність знань, умінь та навичок. В українському педагогічному словнику самостійність – це одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: 1) сукупністю засобів знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; 2) ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язки з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності. Тут знання проявляються лише завдяки власній діяльності школяра з появою внутрішньої потреби у них, пізнавальних інтересів, захопленості. В процесі самостійної роботи в учнів виробляється внутрішня пізнавальна потреба, вміння доказово міркувати, вдосконалюються розумові операції, розвивається критичне мислення.

Розвиток самостійності учня в навчанні включає в себе: ставлення вчителя до проявів самостійності учня; вміння учня самостійно планувати свою навчальну роботу; вміння учня виділяти головне і другорядне; оцінку учнем труднощів в опануванні матеріалом; наявність або відсутність в учня інтересу до навчального матеріалу; самостійне застосування засвоєних знань; оцінка учнем своєї роботи та її результатів.

Самостійна робота також відіграє значну роль у формуванні й розвитку предметних умінь, пізнавального інтересу учнів, навичок співпраці. В ній виявляється індивідуальність кожного учня, формується його інтелект, глибше засвоюються правові знання, здобуваються навички, необхідні в професійній сфері тощо. Проведений нами аналіз наукової й методичної літератури дозволяє виокремити такі основні завдання, що стоять перед самостійною роботою учня:

- діагностування пізнавальних потреб учня (розширення, поглиблення знань із предмета);
- з'ясування обсягу інтелектуальних, особистісних (мотиваційних, регулятивних) та фізичних можливостей школяра;
- визначення найближчої й віддаленої мети самостійної роботи (задоволення пізнавальних потреб, продовження навчання тощо);
- самостійний вибір учнів предмету вивчення й обґрунтування цього вибору для себе; розроблення конкретного плану довгострокової й короткострокової програми самостійної роботи;
- визначення часу й форм самоконтролю (проект, презентація, реферат, повідомлення та ін.).

О.Певцова порівнює самостійне (дослідницьке) навчання учнів із традиційним навчанням на уроках правознавства [5, с. 143].

Традиційне й самостійне навчання учнів на уроках правознавства

Показник	Традиційне навчання	Самостійне навчання
Діяльність вчителя / учнів	Учитель: викладає юридичні поняття, розкриває сутність проблем правового життя, задає питання учням. Учні: знаходяться в ролі спостерігачів за активністю педагога, почасти відповідають на задані вчителем запитання.	Учні самостійно опановують чільні правові поняття та ідеї, а не отримують їх у готовому вигляді від вчителя.
Подання правового матеріалу	Юридична інформація подається як матеріал, що не підлягає критиці чи сумніву. Навіть при роз'ясненні понять, що мають багатозначні трактування вчених, вчитель сам викладає їх оцінки, примушуючи учнів це запам'ятати, та діагностуючи на репродуктивному рівні, як це реалізовано.	Учні самостійно приймають рішення про вибір способу роботи з досліджуваним юридичним матеріалом.
Будова уроку	Навчальне заняття по праву будується на чіткій і логічній основі.	Кожен учень може самостійно планувати свою роботу, опрацьовувати нормативно-правові акти, спостерігати за виконанням їх приписів на практиці. Ухвалені рішення може бути поставлене під сумнів, тоді подаються альтернативні інтерпретації, пропонуються інші варіанти відповідей.
Практичні заняття	Формування навичок правомірної поведінки, слідування вказівкам, спрямованим на досягнення запланованих результатів. Дотримання учнями чітких інструкцій щодо виконання певних завдань.	Учні висувають ідеї, пропонують альтернативні способи вирішення конфлікту правовими засобами.

Погодимися з думкою, що самостійна діяльність учнів на уроках правознавства проходить два основних етапи:

I. Учитель, виступаючи в ролі консультанта й організатора самостійної роботи учнів, навчає їх елементарним прийомам такої роботи; показує, як здобувати знання з різних джерел, аналізувати їх, узагальнювати і робити висновки.

II. Набуваючи навичок самостійної роботи, учень готується до дослідницької діяльності через формулювання власної думки щодо певних понять, здатності вирішувати складні нестандартні завдання [5, с. 142-143].

Для організації самостійної навчальної діяльності учнів на уроках правознавства важливим, на нашу думку, є забезпечення її доступності й різноманітності та врахування вікових й індивідуальних особливостей учнів. Характеризуючи індивідуалізацію навчання учнів на уроках правознавства, О.Певцова наголошує на таких її особливостях:

1. Застосування вчителем різних методів, прийомів і засобів навчання учнів правознавства. Працюючи з кожним учнем окремо (пропонуючи йому виконати самостійні завдання відповідно до його навчальних, фізіологічних і психічних можливостей), учитель здійснює індивідуалізацію правового навчання.

2. Використання на практиці вчителем завдань для учнів різного рівня складності правового матеріалу, що визначається інформативною насиченістю його структурних складників. Труднощі в опануванні матеріалом носять суб'єктивний характер і залежить від конкретного школяра – те, що є складним для одного учня, виявиться легким для іншого.

3. Відведення учню ролі дослідника, першовідкривача знань, коли той самостійно опановує поняттями й підходами до розв'язання правових проблем у процесі пізнання під контролем вчителя правознавства [5, с. 142-143].

Зауважимо, що велике значення в організації самостійної роботи учнів на уроках правознавства відіграє майстерність учителя, його керування активною пізнавальною діяльністю учня, логіка педагогічного процесу, створення проблемних ситуацій на уроці, раціональна організація видів самостійної роботи, пов'язана з подоланням учнями певних труднощів, підбиття підсумків виконання роботи, об'єктивна оцінка роботи. Крім того, для ефективності самостійної роботи учнів із правознавства вчитель має дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи учнів на уроці й вдома та урізноманітнювати їх.

Отже, спираючись на визначений Державним стандартом базової і повної середньої освіти діяльнісний підхід у навчанні школярів, *самостійну роботу учнів профільних класів на уроках правознавства розумітимемо як сукупність дій конкретного учня на основі його індивідуальних рис за відсутності безпосереднього керування й допомоги з боку вчителя, що має результатом створення чи отримання навчального продукту, відповідного заданій меті.*

Самостійна робота учнів на уроках правознавства в профільних класах є важливою умовою результативності навчання. Утім, вона може дати бажані результати лише тоді, коли вчитель застосовує її в певній системі й послідовності та правильно керує нею. Навички і вміння самостійної роботи в учнів формуються внаслідок спеціально організованих вправ, що органічно включаються у навчальний процес. На уроках правознавства в класах правового профілю результати самостійної роботи учнів можуть бути представлені у формі доповіді, презентації, випереджувального завдання, опрацьованих результатів інтерв'ювання / анкетування респондентів з тої чи іншої правової проблеми, портфолію, проекту тощо.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – 2-ге вид., допов. й виправ. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Губачов О.І. Дидактичні умови індивідуалізації допрофільної підготовки учнів основної школи : автор. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.09 «Теорія навчання» / Олександр Ілліч Губачов. – К., 2009. – 20 с.
3. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень; АПН України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Лозова В.І. Самостійна робота / Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень; АПН України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – с. 803.
5. Певцова Е. А. Теория и методика обучения праву / Е. А. Певцова. – М. : Владос, 2003. – 400 с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів, 10-11 класи : Правознавство, профільний рівень. Суспільно-гуманітарний напрям, правовий профіль. 10-11 класи / Програми для загальноосвітніх навчальних закладів, 10-11 класи. – К., 2010. – 95 с.
7. Ремех Т. О. Методичні засади навчання правознавства в процесі допрофільної підготовки школярів : дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / Тетяна Олексіївна Ремех. – К., 2011. – 270 с.
8. Старєва А.М. Методика навчання суспільствознавства : навчально-методичний посібник / А.М. Старєва. – Миколаїв, Іліон, 2013. – 484 с.

References

1. Goncharenko S. U. Ukraïns'kij pedagogichnij enciklopedichnij slovník / S. U. Goncharenko. – 2-ge vid., dopov. j viprav. – Rivne : Volins'ki oberegi, 2011. – 552 s.
2. Gubachov O.I. Didaktichni umovi individualizacii doprofil'noi pidgotovki uchniv osnovnoi shkoli : avtor. dis. ... kand. ped. nauk. : 13.00.09 «Teorija navchannja» / Oleksandr Illich Gubachov. – K., 2009. – 20 s.
3. Enciklopedija osviti / golovnij red. V. G. Kremen'; APN Ukraïni. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
4. Lozova V.I. . Samostijna robota / Enciklopedija osviti / golovnij red. V. G. Kremen'; APN Ukraïni. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – 1040 s. – s. 803.
5. Pevcova E. A. Teorija i metodika obuchenija pravu / E. A. Pevcova. – M. : Vlado, 2003. – 400 s.
6. Programi dlja zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv, 10-11 klasi : Pravo navstvo, profil'nij riven'. Suspil'no-gumanitarnij naprjam, pravovij profil'. 10-11 klasi / Programi dlja zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv, 10-11 klasi. – K., 2010. – 95 s.
7. Remeh T. O. Metodichni zasadi navchannja pravoznavstva v procesi doprofil'noi pidgotovki shkoljariv : dis. ... kand. ped. nauk. : spec. 13.00.02 «Teorija ta metodika navchannja (istorija ta suspil'stvoznavchi disciplini)» / Tetjana Oleksiïvna Remeh. – K., 2011. – 270 s.
8. Stareva A.M. Metodika navchannja suspil'stvoznavstva : navchal'no-metodichnij posibnik / A.M. Stareva. – Mikolaïv, Ilion, 2013. – 484 s.